کرێکارانی کورد لە شۆڕشی ١٩٥٨-١٩٥٩ی عێراق.. نووسینی ڕۆبن سامۆێڵز.. وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

تێبینی: ئەم وتارە بەشێکە لە کتێبێک بە ناوی (کوردستان و خەباتی رزگاری نەتەوەیی) کەمشتومڕێکە لە نێوان کەمێنەیەک رێکخراوەی سۆشیالیستی لە ئەوروپاو ئەمریکا سەبارەت بە دۆزی کورد و شۆڕشەکانی. لە دەرفەتێکی نزیکدا بە شێوەی کتێب لە دەنگەکان بڵاو دەبێتەوە.

-نووسینی ڕۆبن سام□□□ز، دووبارە چاپکراوەتەوە لە وۆرکەرز ڤانگارد ژمارە ٣٧٠، ١١ی کانوونی دووەمی ١٩٨٥

١ی تشرینی دووەمی ١٩٨٤
بۆ سەرنووسەر:

سڵاوی سپارتاکیستی بۆ کۆنفرانسێکی کوردی لە ئەوروپای ناوەڕاست ("بۆ کۆماری سۆسیالیستی کوردستانی یەکگرتوو"، وۆرکەرز ڤانگارد ژمارە ٣٦٢، ١٤ی ئەیلولی ١٩٨٤) دەڵێت: "هەرچەندە کرێکاری کورد زۆرن، بەڵام زۆربەیان لە دەرەوەی ئەو ناوچە جوگرافیانە کار دەکەن کە زۆرینەی نەتەوەیی کوردیان تێدایە"؛ "پرۆلیتاریای کورد بە شێوەیەکی سەرەکی لە دیاسپۆرادا هەیە." لەوانەیە ئەمە لەمڕۆدا ڕاست بێت بەهۆی سیاسەتی "بەعەرەبکردن"ی کوردستان کە لەلایەن ڕژێمی بەعسی عێراقەوە بەڕێوە دەچێت. بەپێی کتێبی "گەلێک بێ وڵات: کورد و کوردستان" (١٩٨٠)، کە جێرارد چالیاند (Gerard Chaliand) ئامادەی کردووە، زیاتر لە ٢٠٠,٠٠٠ کورد لە ناوچە ستراتیژییە نەوتییەکانی کوردستانی عێراق دوورخراونەتەوە. بەڵام ئەو دۆخە لە ڕووی مێژووییەوە هەمیشە وا نەبووە. کرێکارانی کوردی کۆمۆنیست لەم کێڵگە نەوتیانەدا ڕۆڵێکی گرنگیان گێڕاوە، ئەگەرچی ناکۆکیش بوو، لە سەردەمی شۆڕشگێڕانەی دوای ڕووخانی پاشایەتی لە ١٩٥٨ .

عێراق، وەک زۆربەی دەوڵەتەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، دروستکراوێکی دەستکردی دابەشکردنی ئیمپریالیستی ئیمپراتۆریەتی عوسمانییە دوای جەنگی جیهانی یەکەم. لە سەردەمی عوسمانیدا، کوردستانی عێراق

ویلایەتی (بەشی کارگێڕی) موسڵ بوو. بەریتانیای سەرکەوتوو موسڵی لەگەڵ ویلایەتەکانی بەغداد و بەسرە لە دەوڵەتێکی هاوبەشدا یەکخست، هەم بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەم ناوچە دەوڵەمەندە بە نەوت و هەم بۆ ئەوەی ئابوورییەکی گونجاو بدات بە عێراقی ژێردەستی خۆی. تا دواییش پارێزگای کەرکوک کەلە ناو دڵی کوردستانی عێراقە ٩٠٪ی بەرهەمی نەوتی عێراقی دابین دەکرد. تەنانەت لەگەڵ گەشەپێدانی کێڵگەکانی بەسرە لە باشوور، لە کۆتایی حەفتاکاندا کەرکوک بەردەوام زیاتر لە ٧٠٪ی بەرهەمی نەوتی وڵاتی دابین دەکرد.
لە دەوروبەری کێڵگە نەوتییەکانی کەرکوک، چینێکی کرێکاریی شۆڕشگێڕی کۆمۆنیست پەرەی سەند کە زۆربەیان کورد بوون. وەک ئوریەل دان لە کتێبی عێراق لەژێر دەسەڵاتی قاسم (١٩٦٩) (Uriel Dann wrote in Iraq Under Qassem (1969) نووسیویەتی: “هەزاران کرێکار لە دامەزراوە نەوتییەکان، کە زۆربەیان کورد بوون، لقێکی خۆجێیی کۆمۆنیستیان پێگەیاند کە مێژوویەکی خەباتکارانەی بێوێنەی لە عێراقدا هەبوو.” بەڵام، ئەم چینە کرێکارییە کوردە ڕاستەوخۆ لە خێڵەکی جوتیار و کۆچەری شاخەکان وەرگیرابوون کە (هێشتاش) لەژێر دەسەڵاتی فیودالی و نەریتدا بوون. هەرچەندە شۆڕشگێڕ بوون، هۆشیاریی چینایەتی ئەم پرۆلیتاریایە سەرەتایی بوو. وەک لە خۆپیشاندانە خوێناوەکەی کەرکوک لە تەممووزی ١٩٥٩ پیشانی دا، ئەندامەتی لە حزبی شیوعی عێراقدا، کە لە باشترین حاڵەتدا دیدیان زۆر ناڕۆشن بوو سەبارەت بە مافی چارەنووسی کورد، نەیتوانی کوردەکان لەخواستی نەتەوەیی خۆیان دوور بخاتەوە.

حشع نەک تەنها پرۆلیتارترین حزبی ستالینی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بوو، بەڵکو هەمیشە ژمارەیەکی زۆر ئەندامی لە کەمینە نەتەوەیی و ئیتنیکییەکان هەبوو کە ڕۆڵێکی گرنگ و زۆر جار پۆستی سەرکردایەتییان لە حزبدا هەبووە. لە ماوەی پێش شۆڕشی ١٩٥٨، کۆمۆنیستە کوردەکان پێشەنگی زیندووکردنەوەی حزبێک بوون کە لە سەرکوتکاریی توندی چلەکاندا پەرتەوازە و ژێرزەمینی کرابوو. حەنا بەتاتو، لە توێژینەوە وردەکەیدا، (چینە کۆنەکان و بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی عێراق) (١٩٧٨)، ئاماژە بەوە دەکات کە لە ماوەی ١٩٤٩-٥٥ هەموو سکرتێرە گشتییەکانی حشع کورد بوون، وە نزیکەی سێیەکی کۆمیتەی ناوەندی و حزبەکە لە کوردستانەوە بەڕێوە دەبرا نەک لە بەغداوە.

ئەم قۆناغە بە هەڵکشانێکی بەرچاوی خەباتی چینایەتی و نەتەوەیی نیشانە کرا، کە بەهۆی پەیمانی بەناوبانگی بەغدا کە لەلایەن

ئەمریکاوە پشتگیری دەکرا و دژە-سۆڤیەت بوو لە نێوان بەریتانیا، ئێران، عێراق و تورکیادا. لەکاتێکدا هەموو بەشەکانی چەوساوەی ناوچەکە ڕقیان لێی بوو، بەڵام کورد زۆرتر ڕقی لێی بوو چونکە دوژمنە سەرەکییەکانی کوردی یەکخستبوو. لەلایەکی ترەوە، مامەڵەی دڵفراوانی یەکێتی سۆڤیەت لەگەڵ کەمینە کوردییە بچووکەکەی خۆی و پشتگیری کردنی کۆماری کوردی مەهاباد لە ئێران دوای جەنگی جیهانی دووەم، شکۆیەکی گەورەی پێ بەخشی لە کوردستان، بە جۆرێک کە لە پەنجاکاندا تەنانەت پارتە نەتەوەییەکانی کوردیش بانگەشەی “مارکسی-لینینی” بوونیان دەکرد.

بەم شێوەیە، هەموو نەتەوەی کورد و بەتایبەتی چینی کرێکاری شارنشینی بە گەرموگوڕییەوە پێشوازییان لە شۆڕشی ١٩٥٨ کرد، کە هێندەی دژی پەیمانی بەغدا بوو هێندەش دژی پاشایەتی گەندەڵ، داڕماو و سەرکوتکەری پشتگیریکراو لەلایەن بەریتانیاوە بوو. ڕژێمی ناسەقامگیری بۆناپارتی جەنەراڵ قاسم، ڕابەری شۆڕشی ١٩٥٨، لە سەرەتادا هەوڵی دا دەسەڵاتی خۆی پتەو بکات بە پشتبەستن بە حزبی کۆمۆنیستی عێراق، کە هەرچەندە بچووک بوو بەڵام ڕابەری بێ ڕکابەری چینی کرێکاری عێراق بوو، هەم عەرەب و هەم کورد. لەجیاتی بەدواداچوونی ئەم دەرفەتە دەوڵەمەندە بۆ شۆڕشی پرۆلیتاریا، حزبی کۆمۆنیستی عێراق خۆی ملکەچی قاسم کرد لە ڕێگەی “بەرەی نیشتمانی یەکگرتوو” لەگەڵ سێ پارتی بۆرژوازی (کە دواتر نەتەوەپەرستە کوردەکانیش پەیوەست بوون پێیەوە). خیانەتی شۆڕشی عێراق ڕاستەوخۆ لە کرملینەوە فەرمانی پێدرا، بە ناوی پتەوکردنی “ڕۆحی کامپ داڤید” لەگەڵ ئایزنهاوەر (کە وەڵامی بە شۆڕشی ١٩٥٨ دابەزاندنی ١٠,٠٠٠ مارینز بوو لە کەناری لوبنان). مێژوونووسی مارکسیست ئیساک دۆیچەر (Isaac Deutscher) لەو کاتەدا تێبینی کرد:

“خرۆشۆڤ ڕەتی کردەوە پشتگیری لە ڕاپەڕینێکی کۆمۆنیستی لە بەغداد بکات، لەترسی ئەوەی ئەمە دەستوەردانی نوێی ڕۆژئاوا لە دەریای ناوەڕاستی ڕۆژهەڵات بوروژێنێت، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بکاتە ئاگر و سیاسەتی پێکەوە ژیانی ئاشتیانەی تێک بدات.” – دووبارە چاپکراوە لە دۆیچەر، ڕوسیا، چین و ڕۆژئاوا- (١٩٧٠)

ڕۆڵی هاودژانەی پرۆلیتاریای کوردی کۆمۆنیست لەم قۆناغەدا لە ڕووداوەکانی موسڵی مارسی ١٩٥٩ و کۆمەڵکوژی کەرکوک لە تەمموزی هەمان ساڵدا دەرکەوت. لە سەرەتای ١٩٥٩، ڕەتکردنەوەی یەکێتی “پان-عەرەبی” لەگەڵ ناسر لەلایەن قاسم و بەرنامەی چاکسازی زەوی و زاری سادەی، هاوپەیمانێتییەکی نائاسایی لە نێوان چینە کۆنەپەرستەکان و

ناسرییەکان دروست کرد، کە پیلانی کودەتایەکی ڕاستڕەویان دادەڕشت. کودەتاکە دەبوو بە یاخیبوونەکی سەربازی لە موسڵ دەست پێ بکات. بە پێشبینی کردنی ئەم یاخیبوونە، حزبی کۆمۆنیستی عێراق بانگەوازی کۆبوونەوەیەکی جەماوەری کرد: لە سەرتاسەری عێراقەوە ٢٥٠,٠٠٠ گەنج، زۆربەیان چەکداربوون، ڕوویان لە موسڵ کرد. حزبی کۆمۆنیست توانی سەربازانی کورد و عەرەب دژی ئەفسەرەکانیان یەک بخات؛ کرێکارە هەژارەکانی گەڕەکە عەرەبە موسڵمانەکان و خێڵە کوردەکان و جوتیارانی ئەرمەنی کە لە گوندەکانەوە هاتن، پەیوەست بوون بە کۆبوونەوەکەوە. توانرا کودەتاکە سەرکوتبکرێت و خۆشەویستی و دەرفەتی شۆڕشگێڕی حزبی کۆمۆنیست گەیشتە لوتکە.

ئەمەش کۆمەڵکوژییەکەی کەرکوکی تەمموزی ١٩٥٩ی زیاتر تراژیدی کرد. لە دوای شۆڕشی ١٩٥٨، حزبی کۆمۆنیستی عێراق کۆنترۆڵی زۆربەی حکومەتە خۆجێییەکان، میلیشیاکان و تەنانەت بنکە سەربازییەکانی لە دەستی خۆیدا کۆکردەوە. لقی حزبی کۆمۆنیستی عێراق لە کەرکوک کە زۆربەی کورد بوون، ئەم کۆنترۆڵەیان بەکارهێنا بۆ پەرەپێدانی ناکۆکییەک لەسەر ساڵیادی یەکەمی شۆڕش و کردیانە خوێنڕشتنێکی نێوان کۆمەڵگەکان، بەتایبەتی دژی تورکمانەکان کە بەشێکی زۆری چینی بازرگان و ناوەندی شارەکەیان پێکدەهێنا. یەک مانگ دواتر لە کۆبوونەوەیەکی کۆمیتەی ناوەندی کە بۆ چارەسەرکردنی دەرئەنجامەکانی کۆمەڵکوژی کەرکوک بانگهێشت کرابوو، حزبی کۆمۆنیست ناچار بوو سەبارەت بە ئەندامانی خۆی "ڕاکێشانی تەرمەکان، ئەشکەنجەدانی دەستگیرکراوان، تاڵانکردن و پێشێلکردنی ماف و ئازادییەکانی هاوڵاتیان" ئیدانە بکات.

کۆمەڵکوژی کەرکوک خاڵێکی وەرچەرخانی تراژیدی بوو بۆ حزبی کۆمۆنیست و چینی کرێکاری عێراق. داڕمانێکی گەورەی پشتگیری بۆ حزبی کۆمۆنیست دروست کرد و قاسم بەکاری هێنا وەک بیانوویەک بۆ سەرکوتکردنی کۆمۆنیستەکان. دەرفەتی شۆڕشگێڕی بەفیڕۆ درا، و لەگەڵیدا دەرفەتی دروستکردنی پرۆلیتاریایەکی کوردی خاوەن هۆشیاری چینایەتی. سەرکردایەتی زەحمەتکێشانی چەوساوەی کورد گەڕایەوە بۆ شێخ و خان و مەلاکان، وەک شۆڕشی دواتری نەتەوەیی کورد دەری خست. چونکە ئەو شۆڕشە، بە سەرکردایەتی مەلا مستەفا بارزانی، هەندەی لە بەرگری لە پەیوەندییە فیودالییەکان لە گوندەکاندا بوو هەندەش دژی شۆڤێنیزمی عەرەبی بەغدا بوو. لە ١٩٥٨-٥٩، پرۆلیتاریای ئەم نەتەوە دابەشکراوە، کە لەلایەن چوار دەوڵەتی سەرمایەداری چەوسێنەرەوە کەرتکرابوو، دەرفەتێکی بێوێنەی لەدەستدا کە ببێتە پێشەنگی ڕزگاری

کۆمەڵایەتی، نەک تەنها بۆ بەشەکانی تری کوردستان، بەڵکو بۆ هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

هاوڕێتان
ڕۆبن سامۆێڵز

ڕانانێک بۆ ڕۆمانی پشت کۆڵانەکانی بێدەنگی.. نووسینی/ شێنێ مشیر

ڕۆمانی (پشت کۆڵانەکانی بێدەنگی) لەنووسینی (ماندانا موعینی)ە. لەلایەن(کامیل محمەد) لە زمانی فارسییەوە وەرگێردراوەتە سەر زمانی کوردی، کە بەزمانێکی سادە و ورد و بێ گرێ کاری وەرگێرانی بۆ کردووە و له دووتوێی (368) لاپەرەدا و ساڵی (2024) له لایەن چاپخانەی چوارچراوە چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

هەر لە دەستپێکی خوێندنەوەی ڕۆمانەکە تێدەگەیت کە سەرچاوەی کێشە و ماڵ تێکدانی هەر ژنێک زۆربەی کات ژنێکی تر هۆکاریەتی، (تەرانە) پیشەی پارێزەرە و خاوەنی مێرد و کچێکی جوانە هەتا پێش وەرگرتنی کەیسی (ئەفسانە) ژیانێکی ئاسوودەی هەیە. هەموو هەوڵێک ئەدات بۆ بەختەوەری خێزانەکەی و لەگەڵ هاوسەرەکەی ئەیەوێت کەم و کوڕییەکانی ژیان و پێداویستیەکانی ماڵ پڕ بکاتەوە و بەدوای ژیانێکی ئارامەوەیە، بەڵام یەکەم یەکتر بینیین لەگەڵ ئەفسانە ژیانی ئەگۆڕێت.

ئەفسانە تاوانبارە بەکوشتنی کەسێک و سزای لە سێدارەدانە، لەوپەڕی نائومێدیدا ڕۆژەکانی ژیانی لە زینداندا بەسەردەبات، سوود لە دڵنەرمی و سادەیی تەرانە وەرئەگرێت و تووشی گومان و دوو دڵی ئەکات بەرامبەر بە هاوسەرەکەی.

ئەفسانە یەکێکە لەو کۆمەڵە کچانەی لە کاتی هەرزەکاریدا یاریی بە هەستی کوڕان ئەکەن و کاتێک لێیان بێزار دەبن هاوڕێی کوڕێکی تر

ئەناسن، بەڵام ژیان هەموو کات بەدڵی ئەفسانە نییە کە وائەزانێ تەنها خۆی زیرەکە لە یاریکردن بەهەستی ڕەگەزی بەرامبەر، ڕۆژێک ئەکەوێتە داوی (سوهەیل) کە گورگە و لە پێستی مەڕدایە.

سوهەیل تەواوی ژیانی لەناو ئەبات و بەهۆی ئەوەوە دەکەوێتە زیندان، هەرچی "تەران□"ی ل□گەڵ هەر دانیشتنێکدا لە زیندان ژیانی بەرەو خراپتر ئەڕوات بەهۆی ئەو گومانانەی ئەفسانە دروستی ئەکات لەدڵیدا بەرامبەر بە مێردەکەی.

تەرانە ئەبوایە زۆر وریاتر بێت کە نەکەوێتە ژێر کاریگەری قسەی کەسێکەوە کەبەهۆی هەڵەکانیەوە لەزینداندایە و هەموو کات ڕەگەزی بەرامبەر لای خەتابارە، بەڵام هەستی ئیرەی و گومانی ژنانەی تووشی دڵەڕاوکێ و ناجێگری دەروونی دەکات.

تەرانە کە لە ژیانی خۆی ڕازیبوو، بەهۆی قسەکانی ئەفسانە کە هیوایەکی نییە لە زیندان ڕزگاری بێت خەریکبوو بەرەو ئەوە دەچوو ژیانی خۆی و خێزانەکەی تێکبدات، چونکە ئەفسانە هانی تەرانە ئەدات لەڕێگەی پەیوەندی بەستن لەگەڵ پیاوێکی تردا تۆڵەی خۆی لەهاوسەرەکەی بکاتەوە لە کاتێکدا هیچ بەڵگەیەک بوونی نەبوو لەسەر تۆمەتبارکردنی مێردەکە تەرانە.

لەکۆتا چرکەدا تەرانە بەئاگا دێتەوە کە خوای گەورە ئەیپارێزێت لەداوی خیانەت کردن، بۆی ڕوون ئەبێتەوە هەموو ئەو گومانانەی کە مێردەکەی خیانەتی لێئەکات هەڵەبووە و هاوسەرەکەی بەدوای ژیانێکی ئارامەوەیە و هەموو هەوڵێک ئەدات تا شوقەیەکی بۆ بکڕێ و لە ڕۆژی لەدایکبوونیدا بیکات بەناویەوە.

لێرەوە تێدەگەین لەوەی ئەو کەسانەی کە وەک ئەفسانەن کاتێک خۆیان هیوایەکیان نییە بۆ ژیان ئەیانەوێت ژیانی کەسانی تریش تێکبدەن، کە چەند پێویستیان بە ڕاهێنان و چارەسەری دەروونی و تەندروستی هەیە له نێو زیندانەکان، سەد ئەوەندەش لە ناو کۆمەڵگا پێویستیان بە چارەسەرکردنە، چونکە زۆرن ئەو کەسانەی ژیانی خەڵکی دەشێوێنن و دەستی یاسایان پێ نەگەیشتووە و بە ئازادی دەسوڕێنەوە و ژیان دەبەنەسەر.

هەروەها جوانی ڕووداوەکانی ناو ئەم ڕۆمانە لەوەدایە کە تەرانە سەرەڕای ئەوەی دەیزانی بەهۆی قسەکانی ئەفسانەوە ئەکرا هەموو ژیانی تێک بچێت، بەڵام بەو پەڕی مر□قد□ستەوە کار لەسەر کەیسەکەی ئەکات و سزاکەی لەسێدارەدانەوە بۆ زیندانیکردن کەم دەکرێتەوە.

لە کۆتایدا دەڵێم زۆرن ئەو ئەفسانانەی کە ئەیانەوێت ژیانی کەسانی تر وێران بکەن، بەڵام کەمن ئەوانەی وەکو تەرانەن کاتێک ئەزانن بەهۆی قسەیەکەوە خەریکە ژیانیان تێک بچێت، بەڵام ئەو هەر بەردەوام دەبێت لە یارمەتیدانی کەسانی بەرامبەر و لە ژێر فشاری دەروونی قورس بڕیاری ناڕاست نادات و چ بە ژیانی خۆی و چ بە بەرامبەری.

بێژەر و حیکایەتخوان.. نەوزاد بەندی

یەکێک لە پێناسەکانی ڕۆمان، هونەری شارنشینەکانە. بەو پێیەی زۆرینەی ڕۆماننوسەکانی جیهان شارنشین بوون.

ڕۆمان دەرچوونە لە حیکایەت وئەفسانە و قسەی هەلەق و مەلەق ، لێکدانەوەی بابەتیی دەروون و کێشە قوڵەکانی مرۆڤ، یان ئەتوانین بڵێین ڕۆمان چیرۆکێکی پڕۆفیشناڵ و ئەکادیمیی و زانستییە کە ئەیخوێنیتەوە فێری زۆر شت ئەبیت، هەر بۆیە زانایەکی فیزیای وەک ئەلبێرت ئانیشتاین ئەڵێت: من زۆر بەرچاو ڕوونیی و سودم لە ڕۆمانەکانی فیۆدۆر دۆیستۆیفسکی وەرگرتووە بە تایبەتی لە ڕۆمانی برایانی کارامازۆف. هەروەها ڕۆمانەکانی فڕانز کافکا و ئەلبێرت کامۆ و گۆستاف فلۆبیر لەلایەن کۆمەڵناس و دەروونناسەکانەوە گرنگییەکی زۆریان پێدراوە، گەلێک یاسا و تیۆر و گریمانەی دەروونیی و کۆمەڵایەتییان لێوە هەڵهێنجاون.

مانەوەی کۆمەڵگا لە قۆناغی حەکایەت و ئەفسانەدا، یەکێکە لە بەڵگەکانی مانەوەی ئەو کۆمەڵگایە لە قۆناغی گوندنشینیی و سادەیی و ساکاریدا.

ئێستا تۆڕەکانی پەیوەندیی تەلەفۆن ئۆفەری قسەکردنی بێسنووریان ڕاگەیاندووە، چونکە مرۆڤی قۆناغی حیکایەتخوانیی، بە دێڕێک و دوو دێڕ قسە تێرناخوات، ئێستا هێڵی خۆڕایی وایکردووە ئەم تایپە مرۆڤە چەقبەستووەی قۆناغیی حیکایەتخوانیی، بە سەعات و دوو سەعات لە ڕێگای مۆبایلەوە قسە و حەکایەت بە یەکتریی بکەن. بە جۆرێک ئەگەر

حەزیشـــــت لەو دەخە نەبێــــــت، نـــــاتوانیت هەڵەکە بە ڕووی حیکایەتخوانەکەدا دابخەیتەوە، چەندین جار نیوسەعات وزیاتر لەسەر مۆبایل گوێم لە حیکایەتی کەسێک گرتووە.

شایانی باسە هەندێک بێژەری پڕۆفیشناڵ، وەک دکتۆر قودامە مەلاحی هاوکاری کامل دەباغ له بەرنامەی (العلم للجمیع – زانست بۆ هەمـووان) ی ساڵی هەشتاکانـدا، لە کۆتـایی هەر بەرنامەیەکیـدا، دێڕێکی فەلسەفیی دەدرکاند کە دڵی هەمووانی خۆش ئەکرد و بە دنیای فەلسەفە و ڕەوانبێژیی ئەناساندن.

ئەم داب و نەریتە بەرز و ئەکـــادیمییەی دکتۆر قـــودامە مەلاح، بە شێــوەیەکی زیـــادەڕەو لە لایەن بێژەرەکـــانی دوای خۆیەوە لاســـایی کرایەوە، بۆ نمونە بێژەرێکی وەکو دکتۆر فەیسەڵ قاسمی کەناڵی جەزیرە، سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتایی بەرنامەکەی، قسە و ڕای خۆی دەردەبڕێ، لە کاتێکـــدا دوو میـــوانیش لە ڕاســـت و چەپـــدا دانیشتوون..حەکایەتی تەڕ و وشک دەرخواردی بینەر و گوێگرەکانی دەدات،هەڵئەچێ، ئەنەڕێنێ، دەست ڕائەوەشێنێ، شین و مۆر ئەبێتەوە، زمانی ناوچەیی و جڵفە و پەتیی تێکەڵ ئەکا بۆ نمونە بە میوانەکانی ئەڵێ یا ڕاجل، یا زەلەمە ، یا بە .. لەگەڵ ئەوەیشدا جەماوەرێکی بێ شوماری هەیە کە دەگاتە ملیۆنەها.

ئەتـوانم بڵێـم فەیسـەڵ قاسـم بە پلان یـان بێ پلان، کـاری لەسـەر چەقبەســـتنی مرۆقـــی عەرەب کـــردووە، چەقبەســـتن لە قۆنـــاغی حیکایەتخوانیدا، بەوەیش بوو بە بێژەری یەکەمی عەرەب و زۆرترین هەواداری لە دەوری خۆی کۆکـــردەوە، کەچـــی دکتۆر قـــودامە مەلاح کە بێژەرێکی زانا و دانا و زمانزان و ڕەوانبێژ بوو، لەیاد چۆوە چونکە ئەو حیکایەتخوان نەبوو، بەڵکو بە عەقڵی مۆدێرنیتەی شار قسەی دەکرد.

لە حیکایەتا هەموو قسە و بابەتێ جێگای ئەبێتەوە، شیعر گۆرانیی مەقـــام خەیـــاڵ خەو، هەرچیـــت ئەوێ ئەتـــوانیت پێـــوەی بلکێنیـــت، زمـــانەکەیشی چۆن ئەتەوێ، بە ئـــارەزووی خۆتە، واتـــا کۆمەڵگـــای حیکایەتخوان هیچ ئەرک و ماندوو بوونێک نابینێ نە له گێڕانەوەی حیکایەتدا و نە گوێڵێگرتنیدا.

هەر بۆیە بە هۆی چەقبەستنی کۆمەڵگا له قۆناغی حیکایەتخوانیدا، ئەمڕۆ زۆرینەی کەسە ناودارەکان حیکایەتخوانن، ڕیکلامی ئوتومبیلێکی گرانبەهـا لە وڵـاتە پێشکەوتووەکانـدا 5 چـرکە تێ نـاپەڕێ، لە

کومەڵگای حیکایەتخواندا ڕیکلامی چایەک، درێژدادڕیی و دەهۆڵ و زوڕنا و جۆرەها قسەی بێ بەها و دوور لە ڕاستیی لە خۆئەگرێ، دەنگی تیڤییەکە کەم نەکەیتەوە، ماڵەکەت دەبێتە هۆڵەی ئاهەنگی پاشتەلانە.

بێژەری حیکایەتخوانی وا پەیدا بووە، ئێوارەیەک دیار نەبێ، میللەتەکە تەکڕا غەریبیی ئەکەن، وەک شتێکی گرانبەهایان لێ وون بووبێ، وایە. بابەتێکی چەند ووشەیەیی، ئەکاتە بابەتێکی چەند لاپەڕەیی و بە ترش و خوێوە دەرخواردی خەڵکەکەی ئەدا، ڕێک وەک ئەو داپیرانەی جاران کە شەوانی زستان مناڵانی گەڕەک و نەوەکانیان لە دەوری خۆیان و لە تەنیشت ئاگردانەکەدا کۆدەکردەوە و حەکایەتی کوڕە کەچەڵەیان بۆ ئەگێڕانەوە، بە هەمان تام و چێژ و خەیاڵ و ئەفسانەوە، بێژەر حیکایەتەکانی ئەگێڕێتەوە، تەواوی میللەتێک ئەخاتە دۆخی سەرمەستیی و کەشەنگیی و .. تەنانەت ئاڵودە بونیشەوە.

لێرەدا ئیتر بێژەرە حیکایەتخوان لای میللەتەکە ئەبێتە نمونەی ئازایەتیی و جوامێریی و نیشتمانپەروەریی و دانایی و زانایی، ئەگەر خۆی بۆ ئەنجومەنی نوێنەران و پەرلەمان و حوکمەت بپاڵێوێ، ئەیباتەوە.

ئیدی هێڵێکی ڕاست و چەپ دێت بەسەر ئیتیکی سیاسەت و ڕۆژنامەوانیی و ڕاگەیاندن و بێژەریی و هەموو شتێکدا، چەندین ڕۆژ و مانگ و ساڵ تێدەپەڕن و ..سەدان هەزار حەکایەتی بێ سود و بێ بنەما ئەدرێ به گوێی میللەتی خەیاڵپڵاودا، بە بێ ئەوەی بچوکترین زانیاریی لە نێوانیاندا ئاڵ و گۆڕی کردبێ.

ڕزگار بوون لە قۆناغیی حیکایەتخوانیی، شۆڕشێکی ئایدیۆلۆژیی و مۆراڵیی و ڕۆشنبیریی ئەوێت، تیایدا مرۆڤەکان بگەنە ئەو ڕاستییەی کە ناکرێ ڕێ بە حەکایەت و قسەی پڕ و پوچ بدەن تخوبەکانی بیستنیان ببڕێت.. بگەنە ئەو ڕاستییەی وەک چۆن ئەبێ دەست بە موچە و ئاو و کارەباوە بگیرێت و دەستبڵاویی تێدا نەکرێ، بە هەمان شێوە پێویستە دەستبڵاویی لە قسە و گوێگرتنیشدا بکرێت و بەر بە لافای حەکایەت و هەڵەوەڕیی و درێژدادڕیی بگیرێ، هەتا جوانییەکانی وشە و گەوهەرەکانی فەلسەفە و ئەڵماسەکانی بێدەنگیی و هێمنیی بە هەتاهەتایه وون نەبن.

نەوزاد بەندی